

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری



وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

دانشکده علوم انسانی
گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته حقوق

بررسی جایگاه ایمان در تحقق ارتداد

استاد راهنما
دکتر محمود اکبری

استاد مشاور
دکتر سید محمدحسن سیادت

دانشجو
احسان بهروزی

پایگاه اطلاعات علمی ایران

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری



وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه آیت الله العظمی بروجردی (ره)

دانشکده علوم انسانی
گروه حقوق

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
رشته حقوق

بررسی جایگاه ایمان در تحقق ارتداد

استاد راهنما
دکتر محمود اکبری

استاد مشاور
دکتر سید محمدحسن سیادت

دانشجو
احسان بهروزی

وزارت علوم، تحقیقات و فناوری



وزارت علوم تحقیقات و فناوری
دانشگاه آیت... العظمی بروجردی (ره)

صورت جلسه دفاع

با تاییدات خداوند متعال جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد / خانم / آقای احسان بهروزی در رشته حقوق گرایش فقه و حقوق اسلامی تحت عنوان بررسی جایگاه ایمان در تحقق ارتداد که در تاریخ _____ در جلسه شورای تحصیلات تکمیلی به تأیید رسیده است با حضور استاد (استادان) راهنما، مشاور و هیئت داوران در دانشگاه آیت... العظمی بروجردی (ره) در تاریخ // تشکیل گردید. در این جلسه، پایان نامه فوق با موفقیت مورد دفاع قرار گرفت. نامبرده نمره به عدد _____، به حروف _____ و امتیاز _____ را دریافت نمود.

استاد راهنما

۱- دکتر محمود اکبری

امضاء

استاد (استادان) مشاور

۱- دکتر سید محمد حسن سیادت

امضاء

هیئت داوران

-۱

امضاء

-۲

امضاء

معاونت پژوهش و فناوری دانشگاه

تقدیم به:

آن‌آن که بر صحنه زندگی‌ام همواره عشق باریده‌اند:

پدرم؛ که اولین و بزرگ‌ترین استاد زندگی‌ام بوده و هست؛

مادرم؛ که استواری امروزم از آن اوست؛

ماه و سال دفاع
(معیار تاریخ دفاع است و ماه به صورت حروف نوشته شود)
(نازنین سیاه ۱۲)

تعهدنامه

عنوان پایان نامه: بررسی جایگاه ایمان در تحقق ارتداد

اینجانب احسان بهروزی دانشجوی دوره کارشناسی ارشد رشته حقوق گرایش فقه و حقوق اسلامی
دانشکده علوم انسانی دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تحت راهنمایی دکتر سید محمد حسن
سیادت متعهد می شوم:

- نتایج ارائه شده در این پایان نامه حاصل مطالعات علمی و عملی اینجانب بوده، مسئولیت صحت و اصالت مطالب مندرج را به طور کامل بر عهده می گیرم.
- در خصوص استفاده از نتایج پژوهش های محققان دیگر به مرجع مورد نظر استناد شده است.
- مطلب مندرج در این پایان نامه را اینجانب یا فرد دیگری به منظور اخذ هیچ نوع مدرک یا امتیازی تاکنون به هیچ مرجعی تسلیم نکرده است.
- کلیه حقوق معنوی این اثر به دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تعلق دارد. مقالات مستخرج از پایان نامه، ذیل نام دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) به چاپ خواهد رسید.
- حقوق معنوی تمام افرادی که در به دست آمدن نتایج اصلی پایان نامه تأثیرگذار بوده اند در مقالات مستخرج از رساله رعایت خواهد شد.

تاریخ
امضاء دانشجو
احسان بهروزی

سپاس‌گزاری:

سپاس بی‌پایان به درگاه پروردگار عالم، نور بی‌پایان، سرچشمه همه علوم، دانای مطلق و او که هر چه آفریده همه اعجاز است و شگفتی؛
سپاس از جناب آقای دکتر محمود اکبری و آقای دکتر سید محمدحسن سیادت چراکه در کسوت استاد راهنما و استاد مشاور ضمن ایفای نقش بی‌دریغ در پیشبرد این پژوهش، در مکتب‌شان درس درایت و محبت نیز آموخته‌ام؛

مالکیت نتایج و حق نشر

- ❖ کلیه حقوق معنوی این اثر و محصولات آن (مقالات مستخرج، برنامه‌های رایانه‌ای، نرم‌افزارها و تجهیزات ساخته‌شده) به دانشگاه آیت ... العظمی بروجردی (ره) تعلق دارد و بدون اخذ اجازه کتبی از دانشگاه قابل واگذاری به شخص ثالث نیست.
- ❖ استفاده از اطلاعات و نتایج این پایان‌نامه بدون ذکر مرجع مجاز نیست.

چکیده

هدف این تحقیق بررسی جایگاه ایمان در تحقق ارتداد است. روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی و با استفاده از منابع کتابخانه‌ای است. در این تحقیق مشخص شد که ایمان موجب می‌شود تا انسان از معصیتها دوری کند نه به خاطر ترس از قانون، بلکه به خاطر تقرب به خداوند. ایمان منجر به پدید آمدن اخلاقی نیکو در انسان می‌شود و هرگاه وضوح اسلام به جهت شبهه افکنی یا ضعف توان فکری شخص برای او از میان رفته باشد و مرتد می‌گردد. با توجه به جایگاه باطنی ایمان که از نشانه‌های مؤمنان واقعی است، در صورت ضعف ایمان، سطح کفر و ارتداد در شخص افزایش می‌یابد و هر یک از این دو در نبود دیگری فرد را فرا می‌گیرد. چرا که براساس احکام فقهی و حقوقی ارتداد تنها درباره شخص جاری می‌شود که به اصول اسلام اعتقاد داشته باشد و با همین اعتقاد از اسلام خارج شود و نه افرادی که نسبت به آن‌ها بی‌مبادلات هستند یا اسلامشان را به صرف شهادتین یا تبعیت از والدینشان یافته باشند. مهم‌ترین دستاورد این پژوهش آن است که تلاشی است مختصر در جهت کسب آگاهی در چگونگی ارتباط ایمان با تحقیق ارتداد و خصلت‌های مثبت ایمان و زدودن صفات تحقیق ارتداد و هموار کردن راه‌های بازگشت به اسلام در اندیشه و عمل، تفکر که می‌تواند از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشد.

کلمات کلیدی: مرتد، ارتداد، ایمان، مجازات، دین، کفر.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	فصل اول: کلیات تحقیق
۲	مقدمه
۳	بیان مسئله
۴	اهمیت و ضرورت انجام تحقیق
۶	اهداف تحقیق
۶	۱. هدف کلی
۶	۲. هدف جزئی
۶	سؤال‌های تحقیق
۶	۱. سؤال اصلی
۶	۲. سؤال فرعی
۶	فرضیه‌های تحقیق
۶	۱. فرضیه اصلی
۶	۲. فرضیه فرعی
۷	پیشینه موضوع
۱۱	جنبه نوآوری موضوع
۱۲	روش انجام تحقیق
۱۲	۱. نوع روش تحقیق
۱۲	۲. روش گردآوری اطلاعات
۱۲	۳. ابزار گردآوری اطلاعات
۱۲	۴. روش تجزیه و تحلیل اطلاعات
۱۲	ساماندهی تحقیق

فصل دوم: مفاهیم، تاریخچه و مبانی ----- ۱۴

مقدمه ----- ۱۵

۱-۱. مفاهیم نظری ----- ۱۵

۱-۱-۱. ارتداد ----- ۱۵

۱-۱-۲. ایمان ----- ۱۶

۱-۱-۳. دین ----- ۱۸

۱-۱-۴. مرتد ----- ۱۹

۱-۱-۵. کفر ----- ۱۹

۱-۲. تحلیل تاریخی ارتداد در دوران قبل از اسلام ----- ۲۰

۱-۲-۱. جایگاه نسب و قبیله گرایی در اعراب ----- ۲۰

۱-۲-۲. عدم حساسیت اعراب جاهلی به تغییر دین ----- ۲۱

۱-۲-۳. تحلیل تاریخی جایگاه ارتداد در دوران پس از اسلام ----- ۲۳

۱-۳. مبانی نظری ----- ۲۴

۱-۳-۱. ارتداد در قرآن ----- ۲۴

۱-۳-۱-۱. طبقه‌بندی آیات ناظر بر ارتداد ----- ۲۴

۱-۳-۱-۲. مختصات مبانی قرآنی ارتداد ----- ۲۹

۱-۳-۲. ارتداد در روایات ----- ۳۲

۱-۳-۲-۱. طبقه‌بندی روایات مرتبط با ارتداد ----- ۳۲

۱-۳-۲-۲. مختصات مبانی روایی ارتداد ----- ۳۳

۱-۴. جمع بندی ----- ۳۵

فصل سوم: موجبات و شرایط تحقق ارتداد در اسلام ----- ۳۶

۲-۱. ارتداد در فقه و قانون اسلامی ----- ۳۷

۲-۲. موجبات تحقق ارتداد از منظر فقهای امامیه ----- ۴۸

۲-۲-۱. تحقق کفر یا ارتداد با نیت ----- ۵۰

۲-۲-۲. گفتار کفرآمیز ----- ۵۱

۲-۲-۳. فعال کفرآمیز ----- ۵۲

۵۳	-----	۲-۲-۴. انکار مجمع علیه
۵۴	-----	۲-۲-۵. انکار ضرورت مذهب
۵۶	-----	۲-۲-۶. انکار ضروریات دین
۵۷	-----	۲-۳. شرایط تحقق و ثبوت ارتداد
۶۰	-----	۲-۴. ماهیت سببی ارتداد
۶۰	-----	۲-۴-۱. انکار یکی از احکام ضروری و بدیهی دین اسلام
۶۱	-----	۲-۴-۲. انکار یکی از احکام قطعی ولی غیرضروری اسلام
۶۲	-----	۲-۵. جمع بندی
۶۴	-----	فصل چهارم: نقش ایمان در تحقق ارتداد
۶۵	-----	مقدمه
۶۵	-----	۳-۱. ماهیت ارتداد و مرتد
۶۸	-----	۳-۲. شک و تردید در اعتقادات
۷۰	-----	۳-۳. فلسفه مجازات مرتد و ایمان
۷۲	-----	۳-۴. انگیزه‌های ارتداد
۷۴	-----	۳-۵. حق خروج از دین بعد از ایمان به اسلام
۷۸	-----	۳-۶. جایگاه ایمان در تحقیق ارتداد از منظر قرآن
۸۵	-----	۳-۷. مرز بین ایمان و ارتداد
۸۷	-----	۳-۸. آثار و پیامدهای ارتداد از منظر قرآن
۸۹	-----	۳-۹. جمع بندی
۹۱	-----	نتیجه‌گیری و پیشنهادها
۹۲	-----	نتیجه‌گیری
۹۵	-----	پیشنهادها
۹۶	-----	مراجع
۹۷	-----	منابع مأخذ
۹۷	-----	کتاب فارسی
۹۹	-----	کتاب عربی

مقالات-----۱۰۳

مجموعه مقالات کنفرانس-----۱۰۳

پایاننامه ها-----۱۰۴

چکیده انگلیسی-----۱۰۶

فصل اول

کلیات تحقیق

مقدمه

اگر احکام مرتد، بر فرض که موضوع آن صرف تغییر عقیده بدون دخالت عناوین دیگری مانند توطئه و عناد علیه اسلام و مسلمین باشد، در پیشینه تاریخی خود طبیعی بنماید، اما برعکس در فرهنگ و افکار عمومی جهان چنین نیست. بانگ طرفداری از حقوق بشر، در شکل نهادهای گوناگون ملی و بین‌المللی، در سراسر جهان پراکنده است. اینکه اهداف شعار دهندگان حقوق بشر چیست و آیا غایت این شعارها حق است یا باطل، موضوعی است و اینکه پایه مقبولی برای مبانی حقوق بشر در افکار عمومی جهان وجود دارد، موضوعی دیگر. چنین واقعیتی سبب می‌شود کسانی که در جهان رسالت تبلیغ اسلام را به دوش می‌کشند، آن دسته از احکام الهی را که حداقل برای ناظر بیرونی با بعضی از مبانی پذیرفته‌شده ناهمخوان می‌نماید، مورد بررسی عمیق قرار دهند. اظهارنظرهای غیر عالمانه در این راستا، می‌تواند به یکی از این توالی فاسد بیانجامد: اسلام و یا حداقل دستورات آن در گفته‌ها و نوشته‌های پیشینیان، بایگانی و از صحنه زندگی دور گردد؛ و یا چهره‌ای غیرواقعی از آن جلوه‌گر شود، به طوری که اندیشه‌های پاک از آن گریزان شود؛ و یا حداقل در عزم راسخ مؤمنان که به دنبال اجرای خواسته‌های اسلام‌اند، خلل وارد آید. باتوجه به گرایش‌ها بالا به سمت حقوق بشر و رویکردهای ملی و بین‌المللی به آن، نفوذ بالایی داشته که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۷۰ را اجبار کرده که ضمن بازنویسی و اصلاح کتاب الحدود و التعزیرات، از ذکر بخش احکام المرتد، صرف نظر کند. داشتن پشتوانه‌ای به عظمت انقلاب اسلامی ایران هم نتوانسته فضای موجود را بشکند و زمینه‌ای به وجود آورد که مانند بقیه مجازات‌های مشهور در کتب فقهی، همچون حد سرقت و زنا، محصنه، حکم مرتد هم به‌عنوان یک قانون لازم‌الاجراء در کشور اعلام گردد.

واژه ارتداد خواه از منظر دین و خواه غیر از آن در لغت نزد متخصصان در معنای رجوع و بازگشت تعریف شده است (صدیق و همکاران، ۱۳۸۰: ۴) و فقط راغب اصفهانی در تعریف رده به رجوع از دین اشاره کرده است. در منابع اسلامی شامل قرآن کریم، سخنان و سیره‌ی معصومین و امامان ارتداد در معنای خاص بازگشت از دین و تغییر اعتقادات و روند عقیده سازی نیست، این در صورتی است که مرتد به کسانی تعلق می‌گیرد که با رویکرد به لجاجت و عناد و با هدف ضربه زدن به دین و مذهب پس از تبیین و تعریف حقیقت و روی آوردن به دین و در جهت براندازی نظام به حجد و انکار حقیقت است و هویت خداوند و یا پیامبری و رسالت پیامبر اعظم اسلام را منکر

می‌شود، بدون آنکه شبهه یا جهل و یا قصوری در انکار او دخیل باشد، لذا ملاک واقعی در ارتداد این است که جزمیت شیء مورد انکار در دین، نزد شخص منکر معلوم باشد.

در فقه شیعه، ارتداد بر دو نوع ملی و فطری است. مرتد فطری کسی است که در حین انعقاد نطفه‌اش، لااقل یکی از والدین او مسلمان بوده، او نیز هنگام بلوغ، اسلام اظهار نموده و سپس مرتد گشته است. مرتد ملی کسی است که والدین او به هنگام انعقاد نطفه‌اش، کافر اصلی بوده و او به هنگام بلوغ، اسلام می‌آورد ولی پس از آن مرتد می‌گردد. مرتد ملی و زن مرتد از حکم قتل و تقسیم اموال بین ورثه در اول لحظه ارتداد، استثنا شده و لازم است حاکم اسلام از آن‌ها استتباب نماید و در صورت استتکاف مرتد ملی به قتل می‌رسد و دیگر احکام در مورد او به اجرا درمی‌آید ولی زن مرتد در زندان محبوس می‌شود و همواره در مضیقه خوراک و پوشاک قرار داده می‌شود و در هنگام نمازهای پنج‌گانه کتک زده می‌شود تا توبه کند و آزاد شود و یا در زندان بمیرد. ولی از لحظه ارتداد از شوهرش جدا شده و باید عده طلاق نگه دارد. در این پژوهش که با عنوان باب ارتداد تنظیم شده است. بر آن هستیم تا جایگاه ارتداد در حقوق کیفری ایران مورد بررسی و کنکاش قرار می‌گیرد.

بیان مسئله

ارتداد از دین که به معنای بازگشت است، در هر اعتقادی ممکن است صورت پذیرد؛ اما در دین اسلام به سبب ویژگی‌های منحصر به فردی از جمله آخر الزمانی بودن و حمله‌های ویژه‌ای که از صدر اسلام تاکنون نسبت به آن صورت پذیرفته است موجب شده است تا شارع مقدس احکام خاصی، همانند قتل و تقسیم اموال را در رابطه با ارتداد صادر نماید؛ اما شاید به حسب نگاه اولیه‌ای که نسبت به ارتداد مهاجمین فرهنگی خود داشته و از سوی دیگر تعذری که در فهم ایمان اشخاص وجود دارد، برخی از فقها شیعی، ارتداد اشخاص را در اسلام آوردن و خروج از آن منحصر دانسته‌اند، به طوری که با تلقین شهادتین به دین اسلام وارد شده و ادای برخی الفاظ بدون هیچ اعتقادی به اسلام و پیامبر آن (ص) از دین خارج و خود را در معرض احکام آن به‌ویژه قتل قرار می‌دهند؛ قانون نیز با آنکه پیش از این در مورد آن حکم صریحی داشته ولی اکنون با سکوت در قانون مجازات اسلامی و اعتماد به اصل ۱۶۷ قانون اساسی که دادگاه را موظف به یافتن احکام ناگفته است و عدم اعتنا به جرم را با این بهانه که در قانون وجود

ندارد نپذیرفته است؛ به خود منجر می‌شود که قاضی در این مورد با رجوع به فقه اسلامی، حکم به ارتداد و قتل شخص مرتد دهد.

بنابراین قانون و فقه هر دو در جهت قتل و دیگر احکام اختصاصی مرتد همسو هستند و این در حالی است که ارتداد در متن اختصاصی خود، یعنی قرآن، متنی بر ایمان تعریف شده است و اگر حکمی بر پذیرش یا رد توجه آن صادر شده است، نظر به ایمان آن و نه صرف پذیرش اسلام دارد. فارغ از آنکه در اصطلاح قرآنی میان اسلام آوردن و ایمان داشتن فرق بسیار است. برای نمونه می‌توان به آیه معروف سوره اعراف که میان اسلام و ایمان به صراحت تفاوت قائل شده است و یکی را امری باطنی و قلبی دانسته و دیگری را پدیده‌ای لفظی شمرده است: «قالت الاعراب آمناء، قل لم تومنولکن قولوا اسلامنا و لمیدخل الایمان فی قلوبهم» اشاره کرد، علاوه بر این آیه‌ای که ارتداد را مبتنی بر ایمان و نه اسلام دانسته است «إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَدَّوْا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرَ لَهُمْ وَلَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا» چنانچه ارتداد بر ایمان استوار باشد، ورود یا خروج لفظی کفایت نمی‌کند و اثبات ارتداد مشروط به اثبات ایمان به اسلام خواهد بود و در طرف دیگر چنانچه شهادین برای ارتداد کافی باشد، آیات فوق نیازمند تاویلی برخلاف ظاهر و بلکه صریح خود خواهند بود لذا وجود پژوهشی حول این مطلب و تعیین نقش ایمان در ارتداد امری ضروری است تا از این مسیر بتوانیم به تعریف صحیح ارتداد دست‌یافته و احکام ویژه آن را در شخص مرتد جاری سازیم.

اهمیت و ضرورت انجام تحقیق

ارتداد از جمله مباحث مهم در فقه سیاسی مذاهب اسلامی است که دارای اهمیت زیادی می‌باشد و در منابع اسلامی شامل آیات قرآن کریم و روایت ذکر شده به آن اشاره کرده است. اغلب مذاهب اسلامی ارتداد در قالب جرم‌های دارای مجازات تعریف کرده‌اند، این در حالی است که رویکرد برخی از مذاهب فقهی اسلامی به ارتداد این است که این مساله در قالب جزء حدود به شمار می‌رود و واژه تعزیر را جهت تعیین تعریفی از آن پیشنهاد داده‌اند. این در حالی است که احکام مرتد به عنوان یک بخش تخصصی و ثابت از حقوق جزا در فقه اسلام به شمار می‌رود. در بین اعضای فقهای تشیع و تسنن موضوع حکم ارتداد مورد توافق بوده و همه اعضا درباره مجازات مرتد شامل قتل، حبس ابد (برای زن)، مصادره اموال و جدایی از همسر اتفاق نظر دارند. احکام مرتد در قالب یک بخش مهم از منابع حقوق جزا در اسلام مطرح می‌باشد که بین اعضای فقهای اهل تسنن و تشیع در باب حدود تعریف شده

است که برای شخص مرتد در برگیرنده مجازات‌های شدیدی مانند حبس ابد، قتل، و مصادره اموال می‌باشد. ادعای اجماع فقها، در برخی از این مجازات‌ها و برای قسمی از اقسام مرتد، در کتب شیعه و سنی، فراوان نقل شده است. مرتد به عنوان یک کافر در نظر گرفته می‌شود که نسبت به اسلام و مذهب کافر باشد و منکر آن باشد. قتل، انتقال اموال به ورثه و دیگر احکامی که برای مرتد مشهور است، در همه اقسام کافر جاری نیست. بخشی از کفار اهل کتاب هستند که با شرایط ویژه (اهل ذمه) می‌توانند در میان مسلمانان و در پناه حکومت اسلامی، از امنیت جانی، مالی و دینی، برخوردار باشند.

از این رو، همچنان که می‌توان ارتداد را به عنوان جرمی سنگین از سوی یک مسلمان تلقی کرد، ممکن است مرتد را قسمی از کافر دانست که در بین اقسام کفار دارای احکام ویژه‌ای است. مجازات‌های مرتد، مانند سایر احکام فقهی، به گفتار و روش عملی پیامبر (ص)، اصحاب و ائمه معصومین (ع) مستند می‌شود. روایت «مَنْ بَدَلَ دِيْنَهُ فَاَقْتُلُوْهُ» منسوب به پیامبر اکرم (ص) در منابع روایی و منابع فقهی مذاهب اسلامی و به خصوص منابع اهل تسنن جایگاه خاصی دارد. دستور قتل ام مروان، پس از طلب توبه، توسط آن حضرت، نمونه عملی اجرای احکام مرتد دانسته شده است.

نزد شیعه، به‌ویژه با تمسک به روایات اهل بیت (ع) و برخی از نمونه‌های عملی سیره آنان، احکام ارتداد مستدل شده است. در تاریخ اسلام، جنگ‌هایی به‌عنوان مبارزه با مرتدان ثبت شده است. به فاصله کوتاهی پس از رحلت پیامبر اکرم (ص)، نبرد با گروه‌هایی که متهم به ارتداد شده بودند در تاریخ نقل شده است. در برخی روایات ذکر شده است که حضرت علی (ع) با بعضی از مرتدان برخورد شدید داشته است. اما در قرآن، با وجود طرح ارتداد و بازگشت از دین، هیچ‌یک از مجازات‌های مدون فقهی آن، نیامده است. این آیه نمونه‌ای از طرح قرآنی مسئله است: إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ آمَنُوا ثُمَّ كَفَرُوا ثُمَّ أَدَّوْا كُفْرًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ لِيَغْفِرْ لَهُمْ وَ لَا لِيَهْدِيَهُمْ سَبِيلًا. جای بررسی در دلالت آیاتی از این قبیل، آن گونه که شایسته قرآن کریم، همچون سندی مسلم و مطلقاً مطاع باشد، در مبحث ارتداد خالی است.

نخستین نگاه به احکام مرتد، ناهمخوانی آن را با آزادی عقیده و بیان که در مبحث حقوق بشر مطرح است، نشان می‌دهد. به‌ویژه وقتی که ادعا کنیم اسلام با اصول مسلمی مانند آیه کریمه «لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ» آزادی بشر در انتخاب عقیده را تأمین کرده است، پرسش‌های فراوانی مطرح می‌شود. بررسی همه‌جانبه از احکام مرتد، شامل پیشینه

تاریخی، نظریات فقهی، منابع اولیه شامل قرآن و روایات، در راستای یافتن پاسخ به این پرسش‌ها، راهی است که در این تحقیق پیموده می‌شود.

اهداف تحقیق

۱. هدف کلی

هدف تحقیق حاضر بررسی جایگاه ایماد در تحقیق ارتداد افراد می‌باشد.

۲. هدف جزئی

شناسایی و تبیین تفاوت ایماد و اسلام آوردن

سؤال‌های تحقیق

۱. سؤال اصلی

جایگاه ایمان در تحقیق ارتداد افراد چیست؟

۲. سؤال فرعی

چه تفاوتی میان ایمان و اسلام آوردن وجود دارد؟

فرضیه‌های تحقیق

۱. فرضیه اصلی

ارتداد نه تنها بر پایه ادای شهادتین از جانب او بلکه براساس ایمان شخص استوار است.

۲. فرضیه فرعی

میان ایمان و اسلام تفاوت بنیادینی وجود دارد، اسلام پابندی به شعائر و احکام الهی و اطاعت و فرمان برداری از وی است که با ادای شهادتین صورت می‌پذیرد و ایمان باوری درونی است و با صرف الفاظ به وجود نمی‌آید.

پیشینه موضوع

در باب ارتداد پژوهش‌های فروانی به رشته تحریر درآمده است؛ با این حال هیچ‌یک از آن‌ها به موضوع حاضر نپرداخته و صرفاً محدود به بیان تفاوت‌های ارتداد فطری و ملی یا بررسی احکام فقهی و جزایی آن بوده‌اند که در ادامه به برخی از آن‌ها اشاره می‌نماییم.

صدیق (۱۳۸۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود به بررسی مفهوم ارتداد و آثار فقهی و حقوق آن پرداختند. نویسنده در این پایان‌نامه سعی خود را بر آن داشته است که مفهوم ارتداد را نه تنها از باب اجزائی همچون ایمان بررسی نماید، بلکه اعتقاد آگاهانه یا ناآگاهانه مرتد نسبت به عواقب الفاظش را نیز مورد تحلیل و بازبینی قرار دهد و پس از آن آثاری را که ارتداد برای هر شخص در پی دارد با تفکیک ملی و فطری و زن و مرد بیان نماید. به نظر می‌رسد این تحقیق توانسته است نمای کلی از ارتداد و آثار و احکام آن ارائه دهد؛ ولی از آن نظر که به اجزای مفهومی چون ایمان نپرداخته و آثار آن را در برنگرفته است، ناقص به نظر می‌رسد.

زایری (۱۳۸۴) در پایان‌نامه خود به بررسی ارتداد و احکام آن در فقه امامیه پرداخت. این رساله با نگاهی به ماهیت و احکام ارتداد در میان مذاهب خمس همت گمارده است و از این زاویه ماهیت آن را به دقت مورد بررسی قرار داده است، وی با نگاه به برخی شرایط چون قطعیت و تردید در عقاید کفرآمیز و اندیشه‌های اسلامی سعی در شفاف‌سازی هرچه بیشتر هرچه بیشتر مفهوم ارتداد داشته است و پس از آن با رجوع به منابع فقهی مذاهب پنج‌گانه به بیان احکام هر مذهب و تفاوت‌هایی که میان احکام مرتد فطری و ملی مرد و زن وجود دارد، تحقیق خود را به پایان می‌رساند. با تمام این احوال این تحقیق در مورد شرطیت یا عدم ایمان حرفی به میان نیاورده و در نتیجه نظری به آرا آن نیز نداشته است؛ بنابراین از این نظر ناقص است و باید چاره‌ای برای آن اندیشید.

قدسی (۱۳۹۰) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان ارتداد از دیدگاه مذاهب پنج‌گانه اسلامی بیان کردند که در فقه امامیه ارتداد بر دو قسم "فطری" و "ملی" است؛ ولی در فقه مذاهب چهارگانه، تنها یک قسم و با احکامی همانند مرتد ملی مطرح می‌باشد. با وجود اتفاق نظر در معنای مرتد ملی، فقهای امامیه در تعریف مرتد فطری اختلاف نظر دارند. در این نوشتار، ضمن بیان اختلاف مذکور، به بررسی روایات دال بر این تقسیم و سپس احکام ارتداد از دیدگاه مذاهب پنج‌گانه پرداخته شده است. مهم‌ترین تفاوت ارتداد فطری با ملی، حکم قتل و عدم پذیرش توبه مرتد فطری است که در این تحقیق به مستندات آن پرداخته می‌شود.

خسروی (۱۳۹۲) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان بررسی جرم ارتداد در حقوق کیفری ایران و فقه اسلامی با نگاهی به قانون مجازات اسلامی جدید بیان کردند که فقهای اسلامی در نوع مجازات ارتداد با یکدیگر اختلاف دارند از مجازات اعدام بر اساس برداشت از احادیث خاص گرفته تا عدم مجازات تا زمانی که علیه جامعه مسلمانان اقدامی نکند. اکثریت دانشمندان اسلامی از نظریه اول پیروی می‌کنند که مجازات ارتداد مرگ و یا زندانی شدن تا زمان توبه می‌باشد. با توجه به نظر حقوقدانان جهان و اعلامیه جهانی حقوق بشر مواد ۱۸-۱۹-۲۹ آن، مجازات مرتد هیچ منافاتی با حقوق بشر ندارد، اسباب ارتداد شامل کفر، نمایه کفرآمیز، انکار الوهیت خداوند، انکار رسالت نبی اکرم، انکار معاد، انکار ضروریات دین و انکار ضروریات مذهب می‌باشد. توهین به مقدسات قرآن کریم، دشنام به پیامبر اکرم (ص) و یا ائمه معصومین در زمره ارتداد است. مرتد اموالش بین ورثه‌اش تقسیم می‌شود، همسرش از وی جدا می‌شود، ولایتش بر فرزندان از بین می‌رود. در نهایت مجازات شخص مرتد قتل است، استتابه در مورد مرتد ملی و زن انجام می‌شود و مرتد فطری توبه داده نمی‌شود.

نبی‌زاده کفشگر (۱۳۹۳) در پایان‌نامه کارشناسی ارشد خود با عنوان دیدگاه‌های نو در رابطه با جرم ارتداد بیان کردند که تمامی مذاهب فقهی اسلامی مواردی را برای تحقق ارتداد شرط می‌دانند و برخی از شرایط تحقق ارتداد، مورد قبول بعضی از مذاهب فقهی نیست. شرط تشخیص ارتداد شهادت دو مرد شاهد عادل و اقرار دو بار مرتد است. همچنین هر کار یا سخنی که آشکارا دین را انکار یا مسخره کند موجب اثبات ارتداد می‌گردد. برخی از فقهای امامیه، توبه مرتد فطری را نمی‌پذیرند و گروه زیادی از آنان همانند اهل تسنن، توبه مرتد فطری را می‌پذیرند. درباره مرتد کیفرهایی همچون محرومیت از ارث، زندان ابد، تقسیم اموال، اعدام و... بیان شده است. امامیه در مورد زن و مرد مرتد و نیز در مورد مرتد ملی و فطری به کیفرهای متفاوتی معتقدند و همانند حنیفه به اعدام زن مرتد حکم نمی‌کنند هرچند که مرتد فطری باشد. علاوه بر مرتد که کیفرهای خاص خود را دارد، مواردی همچون ساحر، زندق، دشنام دهنده به پیامبران، پوشیدن لباس خاص کفار و اعتقاد به تناسخ که تحت عنوان ملحقات حکمی به آن‌ها اشاره شده است، احیاناً کیفرهایی شدیدتر از کیفر ارتداد دارند. نظر فقهای امامیه و اهل تسنن در خصوص موارد یادشده گاهی یکسان و گاهی متفاوت است. در پایان در بحث ارتداد و آزادی، به ملحقات حکمی ارتداد، علت موجهه یا عذر قانونی، نظریه‌های حقوقی کیفر مرتد در فقه، محدود نمودن مشمول مصادیق ارتداد با دیدگاه‌هایی بحث آزادی عقیده از منظر حقوق بشر و حقوق بین‌الملل و همچنین رابطه ارتداد و آزادی اشاره شده و چکیده سخن در این باره این است که هرچند افراد در انتخاب دین آزاد هستند ولی این دلیل نمی‌شود که پس از انتخاب دین،